

paddfoten (*Asperugo procumbens*), det gamla kväveälskande gårdsogräs, som, ehuru en gång allmänt, numera aldrig ses på fastlandets moderna gårdar men väl vid åtskilliga av öarnas torp. Det kan synas stilriktigt, att just på denna fördrömda gamla ö med dess minnen, sägner och traditioner dessa läke- och trolldomsörter lyckats bli kvar. Det är visserligen bara några växter vid en uthusvägg. Men det är också i all anspråkslöshet ett minne från den tid, då människorna levde ett stilla och avskilt liv här ute, en tid då läkekonsten kanske lika mycket var häxkonst och då människornas livslängd i medeltal var trettio år mot nu omkring sjuttio.

Den ståtligaste av alla kryddgårdens växter var tistelborren (*Onopordon acanthium*). Den blir manshög, har stora ljusröda blomkorgar och taggiga *Acanthus*-lika blad. Denna växt är tvåårig och därför ofta obeständig. Men vid den gamla byn Berg lever den kvar, bevisligen sedan snart hundra år, och är kanske ett minne från en tid, då här var tegelbruk eller rent av från den ännu mera avlägsna tid, då här låg ett kapell. Bland bygatans växter får man se hund- och oxtunga samt dillsenap och strax intill finns en riktig »*Artemisia*-hed» med massor av malört (*Artemisia absinthium*), beslukande och silvrigt grå. Intill det gamla färjläget vid Ängsösundet finns den enda förekomsten av skuggnäva (*Geranium pyrenaicum*) i kanske hela landskapet.

Vid prästgården frodas sedan gammalt läkeörten ålandsrot (*Inula helenium*) och alldeles intill den välbevarade tiondeladan pestilensrot. Här får man i tankarna BARCHAEUS resebeskrivning från 1772, där han rosar Anders Mattsons hustru, »en gumma, som synes hava snille och tilltagsenhet» och som i sin medicinska praktik bl. a. begagnade pestilensrot, ålandsrot, libbsticka, tormentilla (blodrot) och stäkra. Vid denna gamla prästgård kan en gång ha suttit en läkekunnig prästmora med samma snille och tilltagsenhet. Eller är det kanske vördig kyrkoherden som här bedrivit »pastoralmedicin»? Pestilensrot bekläder också i slottsparken stora ytor liksom kersen. Detta ogräs tyckes aldrig påträffas verkligt vilt i mälarlundarna, som den sägs göra i Roslagen.

Även djurlivet är av åtskilligt intresse på Ängsö. På detta gods ägnar man stort intresse åt viltuppfödning. Så mycket harar som här torde man sällan få skåda. Ibland formligen kryllar det av jössar i skogsbrynen. Ängsö är i själva verket traktens främsta viltcentral, och därifrån var det den nu så allmänna fältharen spriddes i Mälardalen. Rådjur ser man ofta, och dovhjort samt olika *fasanraser* är införskaffade. De senare lockar en härskara av *hökar* om höstarna. Då gillras *hökburarna* upp »för att uppehålla jämvikten», och många är de luftens stolta ädlingar, som här fått sin bane. Varje vinter kommer det rapporter om *örn*. Det är ungfågel av både *kungs-* och *havsörn*. Den senare är, då isen ligger, helt hänvisad till att

ÄNGSÖ OCH DESS TUSENDE NÖJEN

Pestilensroten är en av de gammaldags kulturväxter, som funnit en fristad på Ängsö. Vid Ängsö slott. Foto: H. AVELIN.

livnära sig av skräpfisk, som slängs vid vakarna. Det är också **fiskgjusen**, som numera häckar runt ön med åtskilliga par. Man kan ytterligare nämna, att den **bruna kärrhöken** häckar, att **pilgrimsfalken** haft sitt bo i närheten, att **knölsvanen** pryder öns stränder i alla väderstreck, att den från Västerås utsläppta stammen av **kanadagäss** här fått en permanent avläggare och att **rördrommen** i de breda vassarna på nord- och östsidorna av ön har en av sina mest pålitliga förekomster, vidare att **härfågeln** syns och **gräshoppsångaren** hörts. Nämner man allt detta, är det också sagt, att en djurvän har åtskilligt att glädjas åt på denna ö.

Ett par geologiska kuriositeter skall också dragas fram. Strax norr om Ryssby bildar en pegmatitgång det s. k. Granatberget, som sedan gammalt varit känt för sin rikedom på granater. Dessa kan nu envar intresserad plocka, där vägen sprängts ned i en bergknalle. Tätt som russinen i en russinkaka sitter granaterna i sprängstenarna, rödaktiga, ofta vackert kristalliserade, mer eller mindre genomskinliga och ända till valnötstora. Den, som inte på ort och ställe fått studera denna ädelstensfyndighet, kan beundra ängsögranaterna på brudkronan i kyrkan. Där för-

Ängsö har ett rikt djurliv, inte minst i de täta vassarna runt ön. Knölsvan vid Berg, Ängsö s:n. 8/7 1957. Foto: B. WALLDÉN.

varas också en klotrund löpsten, som ännu på sjuttonhundratalet vilade i den s. k. Ryssbo gryta, en jättegryta av måttliga dimensioner. Denna sten låg kvar där ännu för tvåhundra år sedan. Under den relativt korta tid, som därpå följt, har man hunnit bygga upp en sägen om att stenen skulle ha vållat frossa hos de närboende och därför kastats i sjön, men själv tagit sig tillbaka till grytan, och att den sedan förts till kyrkan, där dess fördärvbringande kraft blev bruten. Då man på skämt tagit ut stenen ur kyrkan någon gång på 1800-talet, skall både präst och klockare ha blivit sjuka.

ÄNGSÖ OCH DESS TUSENDE NÖJEN

Till Ängsö hör också holmen Skarpan, om vilken OLOF GRAU i sin Västmanlandsbeskrivning 1754 helt lakoniskt konstaterade: »Holmen Skarpan, som ligger väster om Ängsö i Mälaren är märkvärdig.» Denna klippö stupar ganska brant i Granfjärden och dess gnejsklippor bildar här små klyftor, som folkfantasin förstorat till grottor och befolkat med sjörövare. Kanske var det sådant, som GRAU hade i tankarna, då han ordade om Skarpans märkvärdighet. För oss kan det också gälla pilgrimsfalken, som några år här hade sitt bo, men som helt säkert ej kan väntas tillbaka, så ofta som ön nu besökes. För botanisten kan märkvärdigheten ligga i förekomsten av kungsmymta (*Origanum vulgare*) och hampflockel (*Eupatorium cannabinum*), två av vår floras vackraste växter, som funnit fäste och grogrund på detta stenflak.

Så flätas på Ängsö natur och kultur, det närvarande och det förgångna samman till en helhet. Vid Grisfjärden, från vilken rödrommens urtidsaktiga böl nu omväxlar med de nyinflyttade kanadagässens kackel, pekar man ut, vad som en gång skulle ha varit »Dalins trädgård» med de fruktträd, som denne själv skulle ha planterat. Efter den rundvandring i tid och rum, som vi nu företagit, blir det kanske lättare att förstå, hur DALIN här trodde sig förflyttad till »Calypsos förtrollade ö». Även en nutida människa kan bli böjd för att stämma in i hans lovsång till Ängsö med dess »tusende nöjen».